

Bir İmparatorluk Başşehri

Ayşe Göktürk
Tunceroğlu

Bir İmparatorluk Başşehri

Ayşe Göktürk Tunceroğlu

Macar destanlarından birinde... Attila'nın soyundan Ügyek'in karısı Emese bir gece rüya görür. Yanına bir Turul kuşu gelir, bedeninden berrak bir dere akmaya başlar, batıya doğru aktıkça gür bir ırmağa dönüşür. Emese Turul tarafından hamile bırakılmıştır ve büyük hükümdarların soyu ondan doğacaktır. Rüveyı gördükten sonra Emese, Macaristan'ın kurucusu sayılan Arpad'ın babası Almos'u doğurur. Destanın bir başka versiyonuna göre Emese rüveyı gördüğünde zaten hamiledir ve Turul kendisinden doğacak neslin zaferlerini müjdelemek için kadının rüyasına girmiştir.

Bu destan, Macarların Hunlarla akrabalığına da delildir. Attila'nın da atası kabul edilen Turul kuşu hem Hunların hem Macarların kutsal varlıklarından biridir.

İngilizcede Macaristan'a "Hungary" deniyor. Yani? İngilizce sözlükteki karşılığı şöyle verilmiş: Lands of Huns. Hunların memleketi.

Düşünüyorum.... Bir sene önce, yine eylül ayında dünyanın öteki tarafında Türkistan coğrafyasındaydım. "Göktürk Devleti'nin toprakları..." demiştim. Şimdi de bir başka Türk coğrafyasındayım, dünyanın beri tarafında! Hayır, 145 yıllık Osmanlı dönemini kastetmiyorum, daha öncesi, çok öncesi... Avrupa'nın ortasında Hun diyarı burası.

Budapeşte'nin Peşte yakasında şehrin görmeye değer yerlerinden biri Kahramanlar Meydanı'dır. Çevre düzenlemesiyle, gölü, parkı, ağaçları, binalarıyla, heykelleriyle muazzam bir meydan. İki müze, Güzel Sanatlar Müzesi ve Sanat Sarayı burada.

Kahramanlar Meydanı, Korint Sütunu

Heykeller grubunun en önünde at üzerinde heybetli, azametli biri. Kimdir bu? Kaidesinde okuyoruz: Arpad. İşte, destanda adı geçen Macar Devleti'nin kurucusu kabul edilen Arpad. İsminin kökenini öğrenince şaşırmadım desem yalan olur: Arpa. Türkçedeki bildiğimiz "arpa", Macarcada aynı anlamıyla yaşıyor. Arpad, Macar kabilelerini Asya bozkırlarından Karpatlar havzasına indiren bey.

Dokuzuncu yüzyıl. Arpad'ın arkasında yedi kabile reisinin heykelleri ki Arpad'la beraber gelenler bunlar. Arpad, on dördüncü yüzyılın başına kadar Macaristan'ı yöneten hanedanın kurucusu, onlara "büyük prensler" deniyor. Bu ilk gelenler şaman inancında, Arpad'ın torunun torunu olan Birinci Stephan, Hristiyanlığı kabul edip ilk Macar kralı olarak taç giyiyor.

Arpad

Kahramanlar Meydanı'nın ortasında yükselen 36 metrelik Korint Sütunu resimlerinden tanıdığımın farklı göründü gözümde. Sonra çektiğimiz fotoğraflara baktım, bir eksiklik var! Meğer tepesindeki 5 metrelik Cebrail heykeli restorasyonda imiş.

Kahramanlar meydanı, meşhur Andrassy Caddesi'ne açılıyor. Geniş, dümdüz, upuzun bir bulvar... On dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde yapılan, taşın oya gibi işlendiği süslemeleriyle göz kamaştıran ihtişamlı binalar, apartmanlar, malikâneler, ağaçlar, lüks butikler, heykeller...

Ve Tuna'nın kıyısına uzanmış başka bir meşhur eser, Parlamento Binası. Budapeşte'ye geldiğimiz ilk günün akşamında, Tuna'daki gemi gezisinde bir ışık deryası olarak seyretmiştik, şimdi gündüz gözüyle görüyoruz. Buda yakasından bakıldığında da ilk göze çarpan muazzam bir binadır bu. 1902'de açılmış, Neo Gotik üslupta olduğunu öğreniyoruz.

Buda yakasından Parlamento Binası

Bir namlı cadde de Vaci Caddesi. Yeme- içme, alışveriş... Caddenin açıldığı meydanda Budapeşte'nin en büyük kapalı pazar yeri var. Büyük Pazar Yeri yahut Merkez Pazar Yeri diyebiliriz. 1897 yılında açılmış, iki katlı devâsa bina. Sebze, meyve, et ve süt ürünleri, unlu mamuller, kuru gıda, hediyelik eşyalar, el işleri ve tabii ki *paprika*! Yani Macaristan'ın meşhur kırmızı biberi. Pazar yeri deyip geçmeyin, bu bina da Neo Gotik!!

Vaci Caddesi

Büyük Pazar Yeri

Budapeşte bir vakitler imparatorluk başkenti olduğunu h l  hissettiren bir  ehir. Mimarisiyle... Her iki yakada da  ehir merkezinde on dokuzuncu yüzyılın ve yirminci yüzyılın ilk yıllarının üslubunda yapılmış binalar  ehrin manzarasına h kim. Belki yüzde doksan nisbetinde. Buda yakasındaki saraylar, kaleler, kiliseler, manastırlar sivri çatıları, kuleleri ile zaten Gotik Orta a ı hatırlatıyor; fakat asıl dikkat çekici olan, bunların dışındaki sivil binalar. Apartmanlar... Mimariden anlayanlar eklektik, neoklasik, neobarok diyorlar. Bu mimari üslupları birbirinden ayırabilecek kadar bu sahada bilgili değilim. Fakat çok geniş kaldırımlı, çok geniş ve dümdüz uzanan, bol a a lı caddelerin iki yanında dış cepheleri dantel gibi işlenmiş muazzam ta  binaların her birinin bir sanat eseri olduğunu görüyorum. Hepsi korunmuş, hepsi bakımlı. Yıkılıp yerlerine betonarme,  elik konstrüksiyon gökdelenler dikilmemi . İster istemez İ stanbul'u düşünüyorum. Yeni kurulan semtlerimizi bir yana bırakın, sur içi İ stanbul'da, tarihî yarımada da camileri, türbeleri,  e meleri, müzeleri, bazı okulları saymazsak sivil mimaride imparatorluk ge mi imizi aksettiren kaç bina gösterebiliriz? Neoklasik, eklektik filan? Fatih ilçesini d   n n! Hiç bir estetiği olmayan, plansız,  slupsuz, zevksiz apartmanlar... Alt yapısı yetersiz, kaldırımı dar, soka ı eğri mahalleler... Biz İ stanbul'u toptan yenilemi iz! Ve kötü yenilemi iz! Neden diye düşünürken... Çünkü biz ta  binalarda değil, ahşap evlerde oturduk, üslup sahibi ta  apartmanlarımız birkaç semttedir ve pek azdır. Ta a geçmekte geç

kaldık ve ahşap binalar da İstanbul'un yangınlarında yandı, kül oldu! Kendisi yanmayanları da yaktık, ortadan kaldırdık. Gelsin betonarmeler... Daha otuz-kırk yıllık çok yeni semtlerde de "İstanbul üslubu" olabilecek bir "mimarî karakter" gözetilmedi, iyi bir şehir planlaması yapılmadı. Ne yayalara doğru dürüst kaldırım, ne araçlara park yeri, ne bisiklet yolu, ne ağaçlara bir avuç toprak... İstanbul'u hatırladıkça Budapeşte'nin taşı oya gibi işlemiş beş-altı katlı binalarını, binaları gölgeleyen ağaçları, geniş kaldırımları kışkandım.

Sonra Tuna'yı düşündüm. Boğaziçi'ni düşündüm. Evliya Çelebi, Türkler'in Budin'i çok sevdiklerini yazar. Tuna'yı Boğaziçi'ne benzettikleri için mi acaba? Budapeşte'yi ben de sevdim.

Yalnız, Peşte yakasında şehir merkezinin çok temiz olduğunu söyleyemeyeceğim. Buda yakasına bir sözüm yok! Ama Peşte'de kaldırım kenarlarında, metro girişlerinde, çıkışlarında, merdivenlerde bol miktarda izmarit ve atılmış çöpler görerek yabancılık çekmedik!! Duvar diplerinden akıp gelmiş, kurumuş, "mahiyeti meçhul" amonyak kokulu lekeler... Ayrıca evsizler de hiç az değil!

Bugüne kadar gittiğimiz, gezdiğimiz hiç bir şehirde, hatta cürüm olayları ile namlı New York'ta bile başımıza gelmeyen bir durumla karşılaştık Budapeşte'de. Metrodan çıkmış, İstanbul'daki Park Otel'e benzettiğim, 1918'de Birinci Dünya Savaşı bozgunundan sonra Macar Millî Kongresi'ne karargâhlık etmiş, tarihî bir bina olan, şehrin en merkezî ve turistik yerlerinden birindeki otelimizin kapısından girmek üzereydik. Önümüze bir kız, bir erkek, uzun boylu iki genç dikiliverdi. Kız yarım yamalak İngilizce ile "para..." dedi, "yemek parası..." Eşim hemen elini cebine attı, 500 Forint çıktı, kıza uzattı, kız parayı aldı. Ben de otelin kapısına doğru yürüdüm. Yürümüşüm ki.... Arkada bir patırtı! Genç adam upuzun kolları, iri elleri ile eşimin üzerine yürümüş bağıyor: "Bu yetmez. Bu yetmez!" Öyle ya, biz onlara yetecek kadar yemek parası tedarik etmekle mükellefiz! Zaten bizim 500 Forint ile ne alınır, ne satılır, ne kadar değeri olan bir miktardır, bilme imkânımız yok. Ülkeye yeni gelmişiz. Eşim de tabii "Al, daha fazlasını vereyim" diyecek değil ya! "Ne diyorsun sen, ne demek yetmez, ben mecbur muyum seni beslemeye?" diye diklenince... Bereket versin kız araya girip adamı -belli ki erkek arkadaşı idi- kolları ile tutarak, bir şeyler söyleyerek sakinleştirdi. Gittiler. Anlaşılan uyuşturucu müptelası bir çift. Biz hayli şaşırılmış ve sarsılmış olarak otelin kapısından girdik, Budapeşte Polis Merkezi'ne düşmediğimize şükrederek lobideki sebilden birer bardak portakallı su içtik.

Köpüğünün üzerine 24 ayar altın yapraklar serpilmiş bir fincan *cappuccino*'nun... Bildiğimiz sebzeli kuşbaşı et yemeği, bir kâse *gulaş* çorbasının 15 Avro olduğu şık lokantanın hemen önündeki metro istasyonunun merdivenlerinde en alt basamağa çökmüş, önünde para kutusu, sırtında eprimiş kırçıl hırka, çenesinin üstünde bir et beni, her defasında göz göze geldiğim o yaşlı kadına sormak isterdim: "Dünyanın çivisi çıkmış diyorlar, ne dersin?"